

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ЛЯШОК Ярослав Олександрович

УДК 36:330.366:338.24(304)

**ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Краматорськ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано в ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ).

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор

Бражнікова Лариса Миколаївна,

Красноармійський індустріальний інститут

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ),

завідувач кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Бубенко Павло Трохимович**, Північно-Східний науковий центр НАН і МОН України (м. Харків), директор;

доктор економічних наук, професор **Лепа Роман Миколайович**, Інститут економіки промисловості НАН України (м. Київ), завідувач відділу проблем моделювання економічних систем;

доктор економічних наук, професор **Манойленко Олександр Володимирович**, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» Міністерства освіти і науки України (м. Харків), завідувач кафедри економічного аналізу та обліку.

Захист дисертації відбудеться *11 грудня 2015 року о 12:00* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72, ауд. 1319.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.

Автореферат розісланий *10 листопада 2015 року*.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

В. Г. Саєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Складність завдань соціально-економічної трансформації України, її інтеграції у світові господарські структури викликає необхідність кардинальних змін у характері й цільовій орієнтації соціально-економічного розвитку українського суспільства в напрямі його гуманізації як імперативу ХХІ століття. У цьому контексті збалансований розвиток галузей забезпечення життєдіяльності населення (далі – ЗЖН) розглядається як одна з відповідей на виклики нового часу.

Значну роль у забезпеченні збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення відіграють соціально-економічні відносини як сфера єдності та взаємодії конфліктних і компромісних інтересів численних суб'єктів господарювання, домогосподарств і держави, які виступають рівнодіючою спільною загальнонаціонального інтересу. У цьому зв'язку актуальності набуває дослідження діалектики взаємодії та форм реалізації іманентних інтересів усіх агентів ринку в процесі досягнення збалансованості розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення.

Вирішення зазначених проблем охоплює інноваційну область, в якій інтегруються досягнення економічної теорії та менеджменту галузей забезпечення життєдіяльності населення, стратегічного менеджменту, управління розвитком тощо. Дослідження питань збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення як різновиду соціально-економічних систем і як підсистем житлово-комунального комплексу, що відрізняються великою різноманітністю теоретичних і прикладних наукових розробок зарубіжних і вітчизняних учених, а також наявністю протиріч у трактуванні базових понять, вимагає теоретико-методологічного узагальнення та систематизації.

Проблемам соціально-економічного розвитку національної економіки, присвячено праці авторитетних вітчизняних дослідників О. І. Амоші, П. Т. Бубенка, В. М. Гейця, Н. В. Кузьминчук, Р. М. Лепи, Е. М. Лібанової, О. В. Манойленка, О. Ф. Новікової, Н. Ю. Рекової, М. Є. Рогози, В. Г. Саєнка, Д. К. Турченка та ін.

Питання теоретичного обґрунтування розробки й удосконалення механізмів реалізації регуляторної політики держави, вироблення стратегій соціально-економічного розвитку висвітлено в дослідженнях Дж. М. Б'юкенена [*J. M. Buchanan*], Ф. Гайєка [*F. A. von Hayek*], О. Вільямсона [*O. Williamson*], Г. Демзетца [*H. Demsetz*], Л. Ерхарда [*L. Erhard*], В. І. Ляшенка, К. Менара [*C. Ménard*], А. Мюллера Армака [*A. Müller Armack*], Д. Осборна і Т. Геблера [*D. Osborne and T. Gaebler*], Е. Остром [*E. Ostrom*], О. А. Паршиної, Б. Дж. Сімпсона [*B. John. Simpson*], Дж. Стіглера [*G. Stigler*], І. В. Шкрабак, О. І. Чилікіна та ін.

Теоретико-методологічні та науково-методичні основи дослідження проблем функціонування та розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення і відповідних галузевих ринків, закладені в дослідження таких вчених як: О. М. Аліпов, В. Баумоль [*W. J. Baumol*], М. Г. Белопольський, Л. М. Бражнікова, Р. Вілліг [*R. Villih*], Е. Віталь-Дюран [*E. Vital-Durand*], В. А. Воротинцев, А. В. Завада, Д. Морріс [*D. Morris*], Г. І. Онішук, Дж. Панзар [*J. C. Panzar*],

Р. Познер [R. A. Posner], Ф. Ю. Поклонський, А. Н. Ряховська, А. С. Садиков, Г. М. Семчук, Ф. Г. Тагі-Заде, Д. Хей [D. Hay], В. І. Чиж та ін.

Визнаючи теоретичну і практичну цінність робіт названих авторів, відзначимо, що проблема збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення є недостатньо послідовно й системно вивченою через відсутність комплексних досліджень її методологічного, теоретичного і методичного інструментарію в умовах соціально-орієнтованої економіки. Дискусійність і поліваріантність вирішення вищезазначених питань, їх висока актуальність у кризових умовах української економіки зумовили тему дослідження, його мету, завдання, предмет та об'єкт.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України в рамках наукової теми «Моделі та методи прийняття рішень в управлінні складними детермінованими і стохастичними системами» (номер державної реєстрації 0113U000640, 2013–2015 рр.), де розроблено комплекс моделей, заснованих на використанні тарифоорієнтованого підходу в процесі підготовки та прийняття управлінських рішень, та авторських моделей динаміки витрат.

Дослідження також проводилися в рамках науково-дослідних робіт Донецького університету економіки та права за темами «Стратегічне управління сталим розвитком соціально-економічних систем регіону» (номер державної реєстрації 0106U011122, 2006–2010 рр.), у рамках якої запропоновано науково-методичний підхід до управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення на макро- і мезорівнях, «Регіональні аспекти формування ринкових мотиваційних механізмів» (номер державної реєстрації 0108U003206, 2008–2012 рр.), де визначено особливості функціонування системи управління забезпеченням життєдіяльності населення в умовах формування соціально-орієнтованої економіки.

Метою і завданням дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад, розробка методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення в контексті формування соціально-орієнтованої економіки України, побудова механізму реалізації концепції на всіх рівнях управління національним господарством.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовані такі завдання:

дослідити суспільне виробництво з позиції задоволення потреб населення та обґрунтувати роль галузей забезпечення життєдіяльності населення в реалізації принципів соціально-орієнтованої ринкової економіки України;

розвинути теоретичний підхід до формування стратегії економічної безпеки національної економіки на основі виділення елемента безпеки життєзабезпечення населення та управління розвитком відповідних галузей житлово-комунального господарства;

розробити науково-методичні положення щодо побудови та управління системою забезпечення життєдіяльності населення, зорієнтовану на підвищення

рівня та якості життя населення як чинника зростання добробуту та розвитку національної економіки;

проаналізувати сутність, види та особливості економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки;

визначити передумови збалансованого розвитку галузей житлово-комунального господарства;

розробити методологічний підхід до комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях;

сформувати концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення України;

запропонувати механізм комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення як руху економічної системи від дисбалансу до стану рівноваги;

дослідити систему управління витратами галузей забезпечення життєдіяльності населення, обґрунтувати доцільність використання тарифоорієнтованого підходу та запропонувати методичний підхід до прогнозування витрат, які впливають на формування тарифів на комунальні послуги;

вдосконалити положення державного регулювання збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в умовах формування соціально-орієнтованої економіки України шляхом фінансування відповідних галузей житлово-комунального господарства;

сформувати систему організаційно-інформаційного забезпечення управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення;

оцінити вплив механізму управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на рівень задоволення потреб населення у житлово-комунальних послугах, підвищення добробуту та якості життя в умовах соціально-орієнтованої економіки.

Об'єктом дослідження виступають процеси забезпечення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки України.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та методичні засади механізму управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є роботи провідних вітчизняних і зарубіжних учених з управління збалансованим розвитком соціально-економічних систем із забезпечення життєдіяльності населення.

Методологічним апаратом є системний, гуманістичний, історичний та менеджеріальний підходи, теорія організації, теорія обмежень на основі яких розроблено автономну концепцію і механізм управління збалансованим розвитком систем забезпечення життєдіяльності населення.

Для досягнення зазначеної мети і вирішення поставлених у роботі завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження:

історичного аналізу – при визначенні етапів розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення; діалектичного та методологічного аналізу – при визначенні місця та ролі системи забезпечення життєдіяльності населення в структурі національної економіки, розкритті природи економічних дисбалансів, визначенні підходів до формування механізму управління збалансованим розвитком соціально-економічної системи; системно-структурного аналізу – при визначенні структури галузей забезпечення життєдіяльності населення та обґрунтування їх виокремлення в соціально-економічній системі України; причинно-наслідкового аналізу та декомпозиції – при дослідженні економічних дисбалансів та побудові моделі їх причинно-наслідкових зв'язків; термінологічного та категоріального аналізу – при формуванні понятійного апарату механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення; графічного відображення і схематичного уявлення аналізованих закономірностей – при забезпеченні візуалізації основних положень дисертації; логічного узагальнення та формально-логічні – при забезпеченні логічної послідовності етапів проведення дослідження); кореляційно-регресійного аналізу – для визначення тенденцій розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення та побудови прогнозних моделей; оптимізаційного моделювання – при обґрунтуванні оптимальних ставок обов'язкового загальнодержавного збору на розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення; імітаційного моделювання – для обґрунтування тарифів на комунальні послуги; організаційного та процесного моделювання – при розробці організаційно-інформаційного забезпечення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення України.

Інформаційною базою стали законодавчі акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України та Донецького обласного управління статистики, фінансово-економічна звітність промислових підприємств, результати досліджень ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» МОН України, власні дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації вирішено наукову проблему розвинення теоретичних основ, концептуальних засад і методологічних підходів до управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення в умовах соціально-орієнтованої економіки. Найбільш суттєві результати дослідження, що характеризують новизну роботи, полягають у наступному:

вперше:

сформовано концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в соціально-економічній системі України, яка на відміну від наявних заснована на виділенні діяльності з тепло- і водозабезпечення в єдину самостійну систему, має специфічні особливості функціонування та розвитку, не властиві іншим галузям житлово-комунального господарства України, передбачає використання фінансових інструментів управління економічними дисбалансами, витратами, ціною, інвестиціями та інноваціями з метою мобілізації та інтеграції ресурсів на всіх рівнях господарювання в єдиний зв'язний організаційний комплекс та дозволяє створити

умови для підвищення якості життя населення як доміантної функції процесів соціалізації національної економіки та мінімізації загроз економічній безпеці в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки;

розроблено науково-методичні положення управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, яка орієнтована на підвищення рівня та якості життя населення як чинника зростання добробуту і розвитку національної економіки, передбачає принципову зміну в управлінні процесами забезпечення життєдіяльності населення за рахунок не лише внутрішньої адаптації до змін зовнішнього середовища, але й інвестиційного процесу в функціонування та розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення на всіх рівнях господарювання, що дозволить відновити порушені пропорції у діяльності галузей житлово-комунального господарства, попередити загрози втрати економічної безпеки країни та забезпечити зростання рівня конкурентоспроможності національної економіки в цілому;

розроблено механізм комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях, що дозволяє сформувавши комплексний підхід до управління розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, заснований на визначенні послідовності дій згідно з пріоритетністю факторів, які обмежують збалансованість розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, і передбачає консолідацію механізмів впливу на економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення на всіх рівнях управління національною економікою та дає можливість підвищити ступінь детермінованості завдань із забезпечення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення за рахунок формалізації управлінських рішень до рівня конкретних моделей та інструментів;

удосконалено:

теоретико-методологічний підхід до структурування суспільного виробництва шляхом врахування концепції ієрархії потреб, що, на відміну від існуючих, дозволяє структурувати сферу послуг не за результатами господарської діяльності, а за результатами задоволення потреб населення, класифікувати її як товар і як вид господарської діяльності за ознакою «виробництво-споживання» та обґрунтувати пріоритетну роль галузей забезпечення життєдіяльності населення в реалізації принципів соціально-орієнтованої ринкової економіки;

теоретичний підхід до формування стратегії економічної безпеки національної економіки на основі використання авторського підходу до структурування економічної безпеки з виділенням елемента безпеки життєзабезпечення та концепції соціально-економічної зумовленості демографічних процесів, реалізація якого дозволить формувати стратегію, спрямовану на інтенсивне відтворення людського капіталу за рахунок підвищення рівня та якості життєдіяльності населення шляхом скорочення масштабів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення і забезпечить інноваційно-інвестиційний розвиток національної економіки;

теоретичний підхід щодо визначення передумов збалансованого розвитку галузей житлово-комунального господарства, який, на відміну від інших, базується

на використанні моделі причинно-наслідкових зв'язків економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення, дозволяє обґрунтувати взаємовплив та взаємозалежність дисбалансів та розробити комплекс корегувальних заходів, які дають можливість нівелювати їх вплив на національну економіку;

методологічний підхід до комплексного управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення шляхом представлення процесу управління збалансованим розвитком як процесу цілезабезпечення регулювання руху системи забезпечення життєдіяльності населення від дисбалансу до рівноваги за рахунок використання системного та історичного підходу до управління, концепцій сталого розвитку та життєздатних систем, теорій обмежень та причинно-наслідкової моделі економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення, що дозволяє своєчасно виявляти, попереджати, здійснювати випереджальний вплив, запобігати або пом'якшувати наявні й нові дисбаланси;

науково-практичний підхід з досягнення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, заснований на управлінні обмежувачими факторами розвитку системи шляхом використання тарифоорієнтованого підходу до управління витратами на основі комплексу динамічних моделей для побудови прогнозів тарифоутворюючих витрат, що дає можливість підвищити ефективність системи управління за рахунок скорочення лагу тарифоутворення, врахування залежності собівартості послуг галузей забезпечення життєдіяльності населення від зміни факторів зовнішнього середовища та дозволить підвищити мотивацію агентів ринку щодо скорочення витрат на надання та споживання послуг галузей із забезпечення життєдіяльності населення шляхом формування економічно виправданих тарифів;

дістали подальшого розвитку:

понятійно-категоріальний апарат, а саме надано авторське визначення дефініції «економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення» як диспропорції у структурі, тенденціях розвитку, економічних інтересах суб'єктів ринку, їх відносинах, механізмах взаємодії, якісних характеристиках власне системи на різних рівнях господарювання, які досягли критичних масштабів, різноманітних форм, за наявності яких система забезпечення життєдіяльності населення не спроможна здійснювати активні спроби з утримання рівноваги, комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених системних динамічних дисбалансів, які створюють проблемні ситуації на всіх рівнях господарювання і призводять до незворотних наслідків, що є обґрунтуванням доцільності комплексного підходу до їх управління;

положення державного регулювання фінансового забезпечення галузей забезпечення життєдіяльності населення, що передбачає цілеспрямоване підтримуюче переміщення фінансових ресурсів з високорентабельних сфер господарської діяльності в сферу забезпечення життєдіяльності населення з метою підвищення інвестиційних можливостей галузей за рахунок введення обов'язкового загальнодержавного збору з нефінансових та фінансових корпорацій, домашніх господарств та їх перерозподіл за допомогою Державного цільового інвестиційного фонду;

система організаційно-інформаційного забезпечення механізму управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення, який, на

відміну від існуючого, заснований на виділенні функціонального і координуючого центрів управління збалансованим розвитком у рамках організаційної структури галузей забезпечення життєдіяльності населення з використанням методу структуризації цілей як базового методу, а також методів організаційного і функціонального моделювання на базі процесного підходу, що дозволяє забезпечувати виконання вимог щодо поступового нарощування зусиль і витрат, комплексності, якості, транспарентності, масштабованості, тиражованості, інтеграції та автоматизації, адаптивності системи, встановлення взаємозв'язків між основними елементами системи у процесі узгодження інтересів економічних агентів;

система оцінки впливу рівня розвитку житлово-комунального господарства на рівень забезпечення потреб населення у послугах з життєзабезпечення, підвищення добробуту та якості життя в умовах соціально-орієнтованої економіки, яка базується на засадах використання показника «якості управління економічними дисбалансами в умовах соціально-орієнтованої економіки», що визначається як відношення множини конструктивних керуючих впливів системи забезпечення життєдіяльності населення, спрямованих на усунення дисбалансів, та множини деструктивних факторів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні й методологічні положення дисертації доведено до рівня конкретних пропозицій і методичних розробок щодо формування механізму управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення України. Впровадження відповідного механізму управління у практику державного регулювання галузями забезпечення життєдіяльності дозволить суттєво підвищити якість управлінських рішень щодо скорочення масштабів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення на всіх рівнях управління національним господарством шляхом впливу на обмежувальні чинники та попередження передумов їх виникнення.

Запропоновані в дисертації наукові результати, концептуальні положення, науково-методичні підходи та механізми, а саме, науково-методичні положення управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в соціально-економічній системі України, механізм комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях, комплексний підхід до управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення та ін., були використані в діяльності Департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації (довідка від 19.03.2015 № 27/33-01), Красноармійської міської ради (довідка від 12.03.2015 № 02/22-322), Донецької торговельно-промислової палати (довідка від 04.12.2014 № 1622), КП «Красноармійськтепломережа» (довідка від 12.05.2015 № 02/22-322). Результати особистих наукових досліджень впроваджено у навчальний процес Красноармійського індустріального інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Міністерства освіти і науки України. Методичні розробки та положення дисертації стосовно управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, державного регулювання фінансового забезпечення галузей забезпечення життєдіяльності населення, механізму комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях та його організаційно-інформаційного забезпечення використовуються в лекційних курсах дисциплін «Муніципальний менеджмент», «Основи менеджменту», «Регіональна економіка» (довідка від 09.04.2015 № 1-2 /102).

Особистий внесок здобувача.

Дисертація є самостійною науковою роботою, в якій запропоновано авторський підхід до вирішення наукової проблеми щодо розробки теоретико-методологічних основ і теоретичних положень формування концепції управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки. Внесок автора до колективно опублікованих робіт конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції «Аналіз тенденцій та перспектив розвитку економіки, управління та права» (Донецьк, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики» (Полтава, 2014 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональний розвиток – основа становлення Української держави: матеріали» (Донецьк, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі» (Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи економіки і управління» (Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні підсумки 2013 року: проблеми, перспективи, ефективність» (Одеса, 2013 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах» (Ялта, 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній «Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки» (Запоріжжя, 2012 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дисертації опубліковано у 32 наукових працях, серед яких одна одноосібна монографія, 20 публікацій у наукових фахових виданнях (серед них три публікації – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), дві публікації у міжнародних виданнях, один розділ у колективній монографії, вісім тез за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 41,7 ум.-друк. арк., із них особисто дисертанту належить 40,2 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (533 найменування на 54 сторінках), шести додатків (на 115 сторінках), містить шість таблиць (на п'яти сторінках) і 69 рисунків (на 52 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 547 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Забезпечення життєдіяльності населення України як основа соціально-орієнтованої економіки**» визначено місце та роль галузей забезпечення життєдіяльності населення в структурі національної економіки, досліджено фактори впливу якості забезпечення життєдіяльності населення на економічну безпеку України, досліджено вплив якісних та кількісних характеристик життєдіяльності населення на формування соціально-орієнтованої ринкової економіки України.

Доведено, що соціально-орієнтована ринкова економіка – це економічна система, організована на основі ринкової саморегуляції, при якій координація дій та розвиток базуються на вільній взаємодії виробників і споживачів. Роль держави при цьому полягає в корегуванні несправедливих тенденцій та обмежень у конкуренції, торгівлі та розподілі доходів. Сучасна соціально-орієнтована ринкова економіка є єдністю трьох пов'язаних між собою елементів – соціальної держави як фактора забезпечення стабільності на макрорівні; соціально відповідального бізнесу як чинника, який приймає на себе частину соціальних зобов'язань, що знижує навантаження на державу та сприяє ефективності перерозподілу благ; механізму соціального партнерства як результату взаємодії суспільства, бізнесу та держави.

Визначено, що соціально-орієнтована ринкова економіка як особливий тип господарської системи характеризується не просто високим рівнем добробуту населення, але й реалізує цілі соціальної справедливості, захищеності, високого рівня та якості життя. У свою чергу, категорія «добробут» у загальному вигляді може бути представлена як забезпеченість соціальними та економічними благами, що задовольняють потреби населення. Звідси випливає висновок: чим повніше задовольняються потреби, тим вищим є рівень добробуту. Цей висновок є основою побудови моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки, в основі якої лежить система життєзабезпечення населення

Модель добробуту представлено як систему життєзабезпечення – відтворення фізичних сил індивіда, його соціалізації як суспільної істоти та соціальної компенсації малозабезпеченим категоріям населення – що містить п'ять елементів: систему забезпечення життєдіяльності населення, систему забезпечення матеріальних потреб населення, систему забезпечення духовних потреб населення, систему забезпечення інформаційних потреб населення та систему забезпечення соціального захисту. Базовим елементом є система забезпечення життєдіяльності населення як ключовий чинник вирішення проблем соціальної сфери та рівня якості життя людини. Вона являє собою сукупність підгалузей, що забезпечують функціонування інженерної інфраструктури та створюють умови для комфортної життєдіяльності населення шляхом надання йому комплексу послуг першочергового значення для забезпечення життєвих процесів у організмі людини. Право громадян на гідний рівень якості життя, на безпечне для життя та здоров'я людини природне оточення і середовище проживання вимагає пошуку інструментів, які дозволяють створити відповідні умови для збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення.

Отримав розвиток теоретико-методологічний підхід до структурування суспільного виробництва з позиції задоволення потреб населення, який розглядає

послуги із забезпечення життєдіяльності населення за ознакою «виробництво-споживання», з одного боку, як товар, з іншого, як різновид господарської діяльності, що дозволяє структурувати сферу послуг із забезпечення життєдіяльності населення не за результатами господарської діяльності, а за результатами задоволення потреб населення та обґрунтувати роль галузей забезпечення життєдіяльності населення в реалізації принципів соціально-орієнтованої ринкової економіки України. Діалектичний аналіз галузей із тепло- й водопостачання та водовідведення дозволив виявити характеристики, які дають можливість ідентифікувати їх як економічну систему, яка має свої особливі риси та принципові відмінності від інших галузей національної економіки.

Збалансованість економічної системи галузей забезпечення життєдіяльності населення – інтегральне поняття, яке містить такі складові, як несуперечність інтересів різних категорій учасників процесу забезпечення життєдіяльності населення, раціональні пропорції між обсягами всіх економічних елементів системи забезпечення життєдіяльності, оптимальне співвідношення якісних та кількісних параметрів системи, узгодженість темпів росту окремих підсистем та економічних показників, які їх характеризують. Збалансований розвиток системи забезпечення життєдіяльності на макрорівні розглядається як фактор інвестиційного відтворення людського капіталу, його впливу на соціально-економічний розвиток і конкурентоспроможність національної економіки. Відхилення від рівноважного стану системи забезпечення життєдіяльності населення, що виходять за допустимі межі, породжують загрози економічній безпеці країни в цілому.

Досліджено сутність та запропоновано визначення економічної безпеки як загальнонаціонального комплексу заходів і механізмів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, використання якого дозволяє підтримувати нормальні умови життєдіяльності, що сприяє підвищенню рівня якості життя населення, створює передумови для забезпечення трудовими ресурсами національного господарства та дозволяє забезпечити реалізацію принципів соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Отримав подальший розвиток спрямований на гуманізацію суспільного розвитку теоретичний підхід до структуризації економічної безпеки з виділенням елементів безпеки життєзабезпечення, який дозволяє реалізувати принципи соціально-орієнтованої ринкової економіки (рис. 1).

Встановлено, що життєдіяльність суспільства визначається станом безпеки його основних систем. Доведено вкрай незадовільний стан сфери безпечного існування в Україні за сучасних умов, що негативно впливає на функціонування та розвиток окремих домогосподарств, господарюючих суб'єктів, держави й суспільства в цілому, спричиняючи та посилюючи кризове становище всіх сфер життєдіяльності. Загрози економічній безпеці розглядаються як фактори, що перешкоджають задоволенню життєво важливих потреб людини як ключового чинника ефективної реалізації національних інтересів у всіх сферах управління національним господарством.

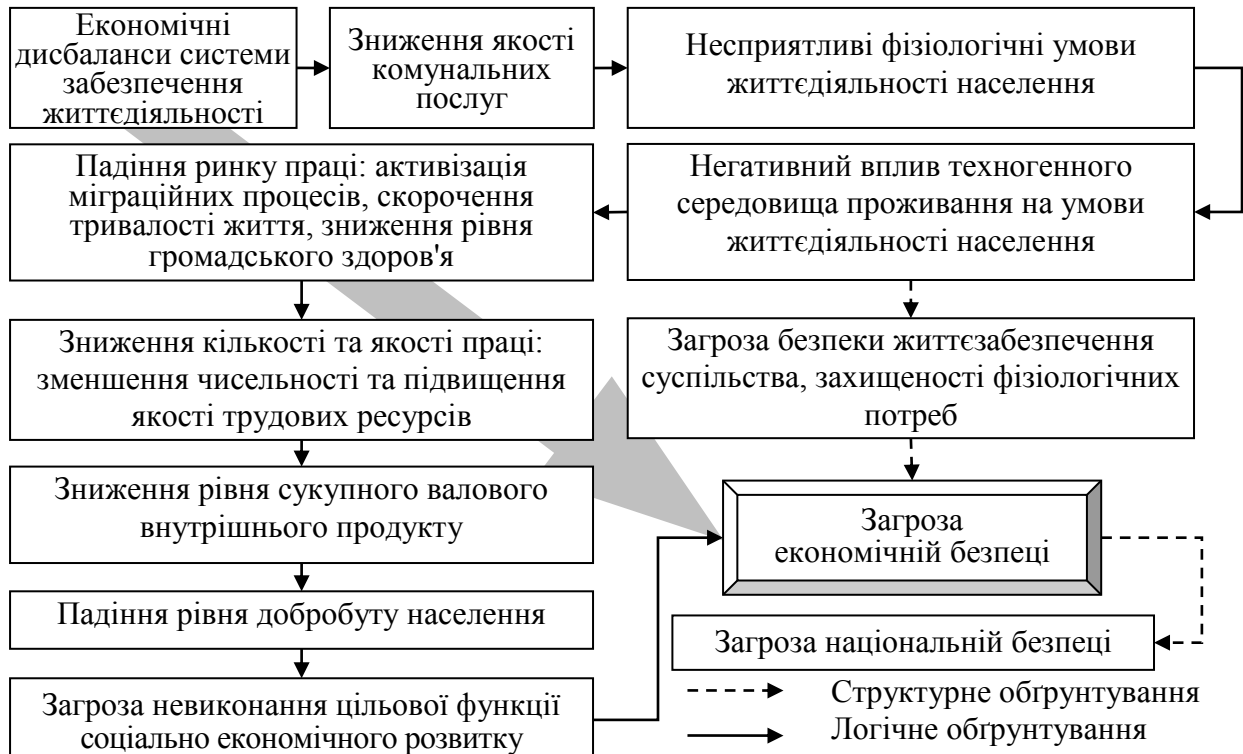

Рис. 1. Вплив системи забезпечення життєдіяльності населення на національну безпеку України

Висока значущість задоволення потреб у тепло- й водопостачанні та водовідведенні для забезпечення життєво необхідних функцій та біологічних процесів існування людини зумовлює першорядність послуг забезпечення життєдіяльності населення в житлово-комунальному господарстві та виняткову важливість сфери забезпечення життєдіяльності населення для нормального функціонування національної економіки в цілому.

Аналіз теоретичних підходів до формування стратегії економічної безпеки України дозволив виділити три сценарії розвитку економіки: песимістичний – аутсайдерський характер розвитку; оптимістичний – «прорив» на базі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку; реалістичний – скорочення масштабів економічних дисбалансів, що дозволить забезпечити інноваційно-інвестиційний розвиток національної економіки. Саме третій сценарій здобув подальший розвиток у рамках дослідження у теоретичному підході до формування стратегії економічної безпеки на базі інтенсивного відтворення людського капіталу за рахунок підвищення рівня та якості життєдіяльності населення.

Удосконалено теоретичний підхід до формування стратегії економічної безпеки України на основі концепції соціально-економічної зумовленості демографічних процесів і структурування економічної безпеки з виділенням елемента безпеки життєзабезпечення, що дозволило сформулювати стратегію, спрямовану на інтенсивне відтворення людського капіталу за рахунок підвищення рівня та якості життєдіяльності населення шляхом скорочення масштабів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності та забезпечити інноваційно-інвестиційний розвиток національної економіки.

У другому розділі «**Методологічні основи збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення**» розвинуто теоретико-методологічне підґрунтя дослідження економічних дисбалансів у системі забезпечення життєдіяльності населення, удосконалено методологічний підхід до комплексного управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення шляхом цілезабезпечення регулювання руху системи до рівноважного стану.

Підвищення стійкості системи забезпечення життєдіяльності означає підвищення ступеня спроможності активного подолання нею несприятливих, у тому числі випадкових, змін зовнішнього середовища, прагнення сталого рівня забезпечення потреб населення у відповідних послугах, послаблення дії деструктивних і збільшення дії конструктивних чинників за допомогою комплексу керуючих впливів. Вищою формою стійкості системи забезпечення життєдіяльності населення визнається така, за якої система здатна розвиватися, саморегулюватися, самоуправлятися та самовдосконалюватися, максимально використовуючи внутрішні та позикові ресурси. Проте, виконаний аналіз динаміки показників функціонування житлово-комунального господарства України свідчить про загальний стійкий негативний характер розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рентабельності підприємств забезпечення життєдіяльності населення України, %

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Рентабельність підприємств з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2,0	4,5	3,3	1,3	-0,1
Рентабельність підприємств системи водопостачання	-6,2	-6,7	-1,5	-6,6	-4,9

У сучасній Україні розбалансованість системи забезпечення життєдіяльності населення досягла масштабів, за яких вона стає істотним фактором прояву відхилень від рівноважного стану економіки та суперечить вимогам гуманістичного розвитку суспільства. Доведено, що однією з головних причин втрати стійкості системою забезпечення життєдіяльності населення є економічні дисбаланси, що мають місце як у межах житлово-комунального господарства, так і притаманні економіці України в цілому. Під економічним дисбалансом системи забезпечення життєдіяльності населення пропонується розуміти диспропорції у структурі, тенденціях розвитку, економічних інтересах суб'єктів ринку, їх взаємовідносинах та механізмах взаємодії, якісних характеристиках самої системи на різних рівнях господарювання, які досягли критичних масштабів, різноманітних форм, за наявності яких система забезпечення життєдіяльності населення не спроможна утримувати стан рівноваги, комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених системних динамічних дисбалансів, які створюють проблемні ситуації на всіх рівнях господарювання та призводять до незворотних наслідків.

Структурні диспропорції національного господарства та зростаючий дефіцит бюджету суттєво обмежують бюджетні асигнування в розвиток галузі. Недостатні обсяги фінансового забезпечення з одночасним зростанням витрат виробництва є причиною зростаючого дефіциту коштів на оновлення інфраструктури і, як наслідок, падіння якості послуг. У підсумку споживачі фактично постійно платять

все більш високу ціну за послуги все менш низької якості. Так, за підсумками жовтня 2014 р. при індексі споживчих цін 119,0% індекс інфляції з водопостачання склав 147,4%, з каналізації – 169,3%, з опалення та постачання гарячої води – 116,1%. За період з 2003 р. по 2012 р. найвищі темпи приросту тарифів на послуги житлово-комунального господарства відзначалися в 2009 р. (135,6%; 146,3%; 136,3%, відповідно, при індексі інфляції 115,9%). Доведено, що причини випереджального зростання цін на послуги, які забезпечують життєдіяльність населення, приховані в розбалансуванні сукупного попиту та сукупної пропозиції. У той же час, значна частка ресурсів галузей із забезпечення життєдіяльності населення втрачається, не дійшовши до споживача (рис. 2).

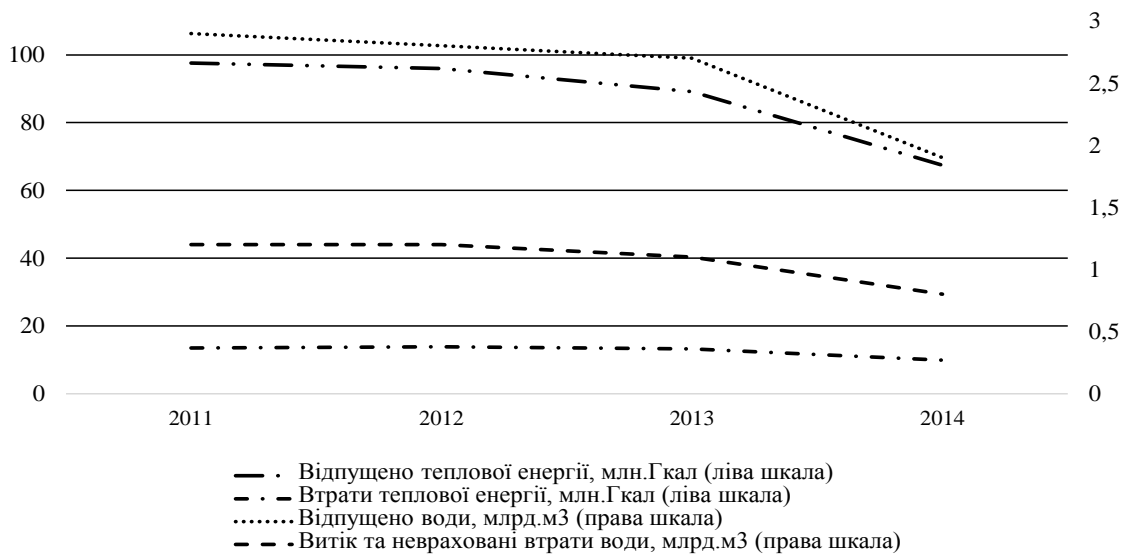

Рис. 2. Структура втрат ресурсів у галузях забезпечення життєдіяльності населення України (2011–2014* рр.)

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Відзначено факт надзвичайно високої частки енерговитрат у структурі собівартості послуг теплопостачання; так, в структурі матеріальних витрат на теплопостачання більше 70% становить енергетична складова. У той же час рівень енергозабезпечення України, який характеризується показником питомого споживання первинної енергії на одну людину, значно відстає від аналогічних показників розвинених країн світу.

Встановлено, що тарифи на послуги з забезпечення життєдіяльності населення в Україні завищені на 40-50%, споживачі переплачують за спожиті енергоресурси в 2,5-3 рази. Протягом тривалого періоду спостерігається випередження темпів зростання тарифів над темпами зростання платоспроможності населення. Так, при індексі реальної заробітної плати в січні-липні 2011 р. порівняно з відповідним періодом 2010 р. 107,6%, ціни на гарячу воду та опалення за аналогічний період зросли на 13,8% (рис. 3).

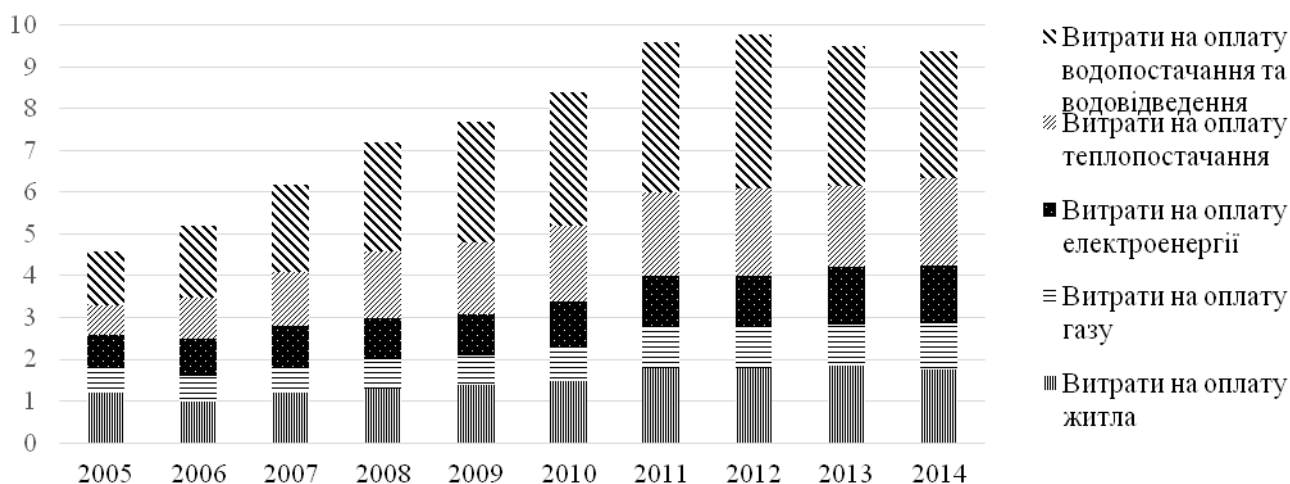

Рис. 3. Частка витрат на забезпечення життєдіяльності в структурі споживчих витрат домогосподарств, %

Встановлено, що глобальною причиною виникнення й вияву економічних дисбалансів галузей забезпечення життєдіяльності населення є дефіцит фінансового забезпечення їх функціонування та розвитку, а також незбалансованість та недосконалість систем розподілу і використання фінансових ресурсів.

Все це дозволило визначити види та особливості економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення (табл. 2).

Таблиця 2

Економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення

Дисбаланси	Причини виникнення	Наслідки
Ціна послуг – інфляція	Високий рівень матеріало- та енергоємності послуг. Імпортні енергоносії у структурі витрат, поступальне зростання цін на них.	Випереджальне зростання споживчих цін на послуги щодо рівня інфляції
Потреби галузі в енергоресурсах – бюджетні можливості	Розбалансованість сукупного попиту та сукупної пропозиції. Розбалансованість валютного ринку	Зростаючі фінансові потреби системи в споживанні енергоресурсів випереджають бюджетні можливості.
Попит – пропозиція послуг	Структурні диспропорції національного господарства, розбалансування сукупного попиту та пропозиції.	Пропозиція послуг галузі не забезпечує потенційний попит. Низький рівень комфортності житла.
Ціна – якість послуг	Відсутність фінансових ресурсів на зміну технічних можливостей для підвищення якості послуг.	Невідповідність ціни послуг рівню їх якості.
Ціна – купівельна спроможність споживачів послуг	Перевищення темпів зростання споживчих цін на послуги ЖКГ темпів зростання реальної заробітної плати	Випереджальне зростання споживчих цін на послуги галузі щодо рівня купівельної спроможності споживачів.
Надані послуги – оплачені послуги	Скорочення платоспроможного попиту населення. Відсутність фінансового механізму зниження рівня заборгованості.	Високий рівень дебіторської заборгованості, що зв'язує фінансові ресурси суб'єктів господарювання
Витрати – ціна послуг	Висока витратність послуг галузі. Відсутність стимулюючої моделі тарифоутворення на послуги.	Доходи постачальників послуг нижче рівня економічно-обґрунтованих витрат, включаючи інвестиційну складову

Продовження табл. 2

Дисбаланси	Причини виникнення	Наслідки
Інвестиційні потреби – інвестиційна привабливість.	Збитковість або низька рентабельність виробництва послуг. Низька інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання.	Значна частка ветхих та аварійних об'єктів системи забезпечення життєдіяльності населення
Надані послуги – спожиті послуги	Втрати в процесі виробництві та надання послуг	Падіння якості послуг. Високий рівень економічно виправданих витрат на надання послуг забезпечення життєдіяльності населення.
Штучне середовище – природне середовище людини	Значна частка старих, аварійних і морально застарілих об'єктів системи забезпечення життєдіяльності населення.	Екологічно безпечна діяльність системи забезпечення життєдіяльності населення
Інвестиційні потреби – інвестиційні можливості системи	Висока витратність послуг із забезпечення життєдіяльності населення. Недостатнє бюджетне фінансування.	Дефіцит вільних фінансових ресурсів, необхідних для структурних змін і розвитку сфери галузей
Використання ресурсів – технологічні можливості галузі	Інноваційна пасивність суб'єктів господарювання	Низька ресурсо- та енергоефективність виробництва та поставки послуг із забезпечення життєдіяльності населення

Аналіз теоретико-методологічних засад забезпечення збалансованості розвитку дозволив обґрунтувати, що удосконалення системи забезпечення життєдіяльності населення має виходити з позицій концепції сталого розвитку – в частині доцільності урахування соціальних та екологічних компонентів у визначених вище економічних дисбалансах, із позицій концепції життєздатних систем (VSM) – в частині виділення тих складових системи забезпечення життєдіяльності населення, які відповідають за її оперативне функціонування, і тих, що дозволяють системі завчасно реагувати на екологічні, соціальні, економічні виклики у майбутньому, а також в контексті рекурсивності побудови і розвитку системи. В даному контексті будь-які зміни в системі є історично обумовленими і являють собою продукт взаємодії її онтогенезу і нескінченного процесу реакції на зовнішні впливи, який приводить до внутрішньої перебудови системи з метою забезпечення її збалансованості. Важливим елементом методології комплексного управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення виступає менеджеріальний підхід, суть якого полягає у використанні закономірностей управління для виведення розвитку системи на «магістральну траєкторію» (в розумінні підходу Неймана-Гейла). У зв'язку з цим визначено, що передумовами збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення, є, по-перше, виявлення чинників економічних дисбалансів і необхідність урахування в управлінні позитивного і негативного впливу тих чинників, які є ключовими (інноваційні, інвестиційні, цінові та витратні); а по-друге – орієнтація управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення на відстеження поведінки економічних дисбалансів залежно від інтенсивності конструктивних управлінських впливів, яке дозволить своєчасно виявляти, попереджати, здійснювати випереджальний вплив, запобігати або пом'якшувати наявні дисбаланси і ті, що виникають знову.

Систематизація причинно-наслідкових зв'язків економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення дозволяє управляти процесом балансування системи забезпечення життєдіяльності населення на різних рівнях управління національною економікою (рис. 4).

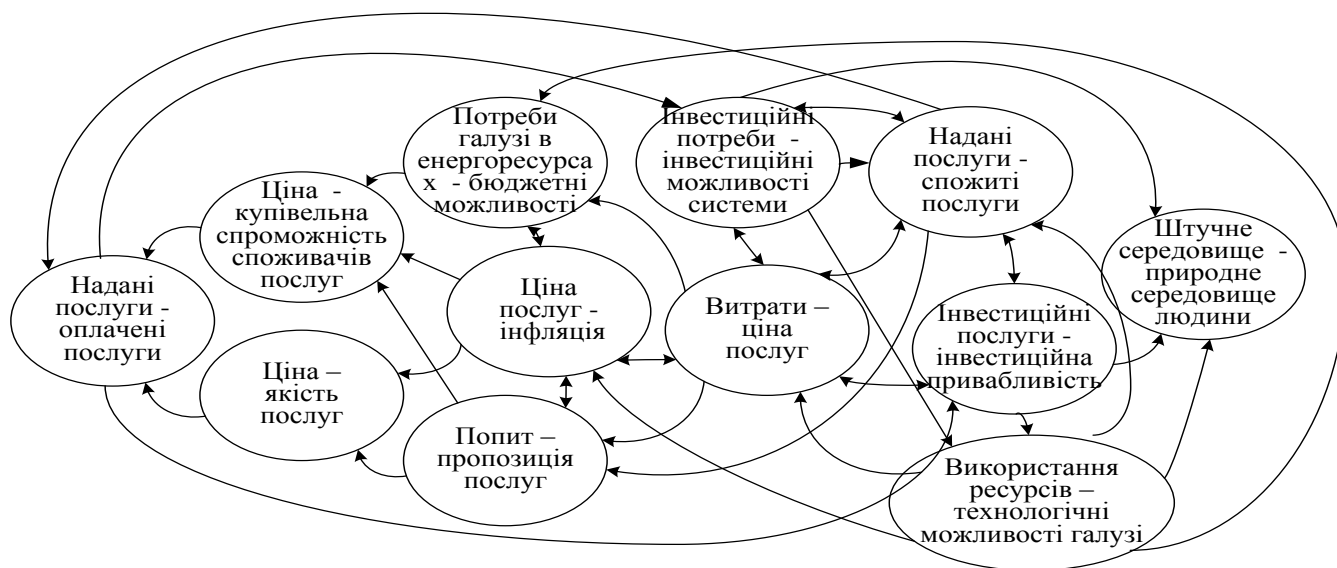

Рис. 4. Причинно-наслідкова діаграма взаємозв'язку економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення

Встановлено, що виявлені економічні дисбаланси забезпечення життєдіяльності населення формують проблемні ситуації на всіх рівнях національної економіки, вирішення яких є можливим за рахунок комплексного управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення шляхом представлення процесу управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення як процесу цілезабезпечення регулювання руху системи від дисбалансів до рівноважного стану. Управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення передбачає формування таких цільових установок для управлінських впливів на перетворення її структури, які дозволяють забезпечувати пом'якшення диспропорцій та подолання дисбалансів.

У третьому розділі «**Концепція та механізм управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення**» сформульовано концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в соціально-економічній системі України; обґрунтовано доцільність розробки цілісного механізму управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях національної економіки.

Розроблено концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, що базується на парадигмі управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, орієнтованої на підвищення рівня якості життя населення як чинника зростання його добробуту та формування соціально-орієнтованої економіки (рис. 5).

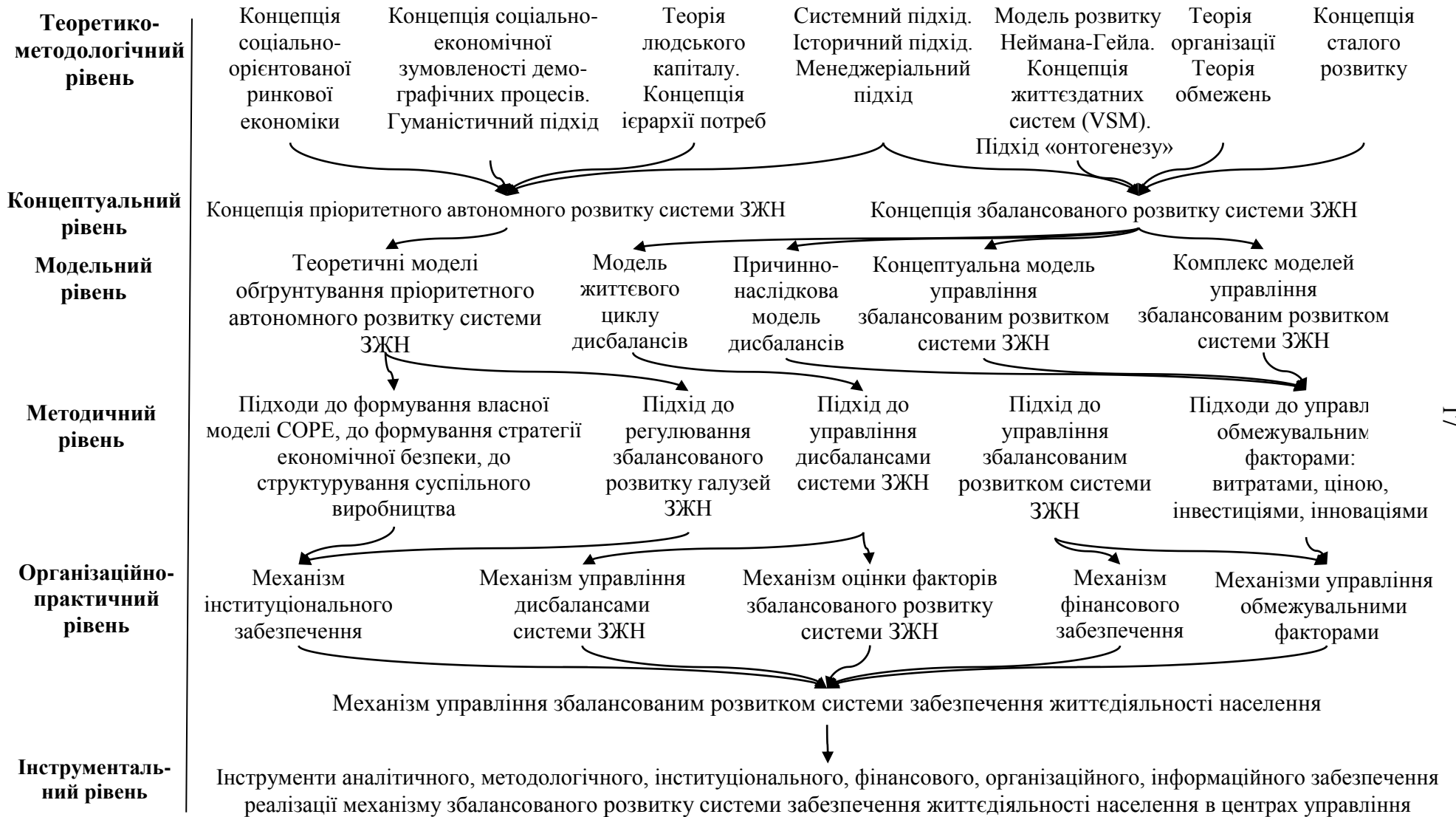

Рис. 5. Концепція автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення

Розроблено концепцію збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, що полягає в мобілізації та інтеграції ресурсів на всіх рівнях господарювання в єдиний зв'язний організаційний комплекс з метою якісного забезпечення життєдіяльності населення, що дозволить реалізувати принципи соціально-орієнтованої ринкової економіки та мінімізувати загрози національній безпеці країни, викликані негативними проявами економічних дисбалансів. Модель активного впливу на збалансований розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення передбачає не тільки внутрішню адаптацію до змін зовнішнього середовища, але і випереджальний вплив, заснований на вивірених, з погляду збалансованого розвитку, інвестиціях у функціонування та розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення на всіх рівнях національної економіки. Це є передумовою відновлення порушених пропорцій у діяльності забезпечення життєдіяльності населення, подолання дисбалансів та попередження загроз економічній безпеці країни.

Встановлено, що збалансований розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення має базуватися на таких вимогах, як: врахування рівня зносу технічних засобів галузей забезпечення життєдіяльності населення; стійкість системи забезпечення життєдіяльності населення як можливість тривалого збереження умов для динамічного відтворення трудового потенціалу країни; саморозвиток системи забезпечення життєдіяльності населення; урахування факторів, що обмежують ефективне управління процесами збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення: витратного, цінового, інвестиційного та інноваційного чинників впливу; концентрація матеріальних, фінансових і економічних ресурсів на основних напрямках розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення; багаторівнева підтримка механізму економічного саморозвитку системи має бути вбудована в політику державних, регіональних і муніципальних органів влади; взаємозв'язок регулятивних дій органів влади усіх рівнів у сфері забезпечення життєдіяльності населення; передбачення значного неспівпадіння цілей розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення в короткостроковій і довгостроковій перспективі для різних груп суб'єктів управління; визначення чинників загрози економічній безпеці України, викликаних проявом економічних дисбалансів у системі.

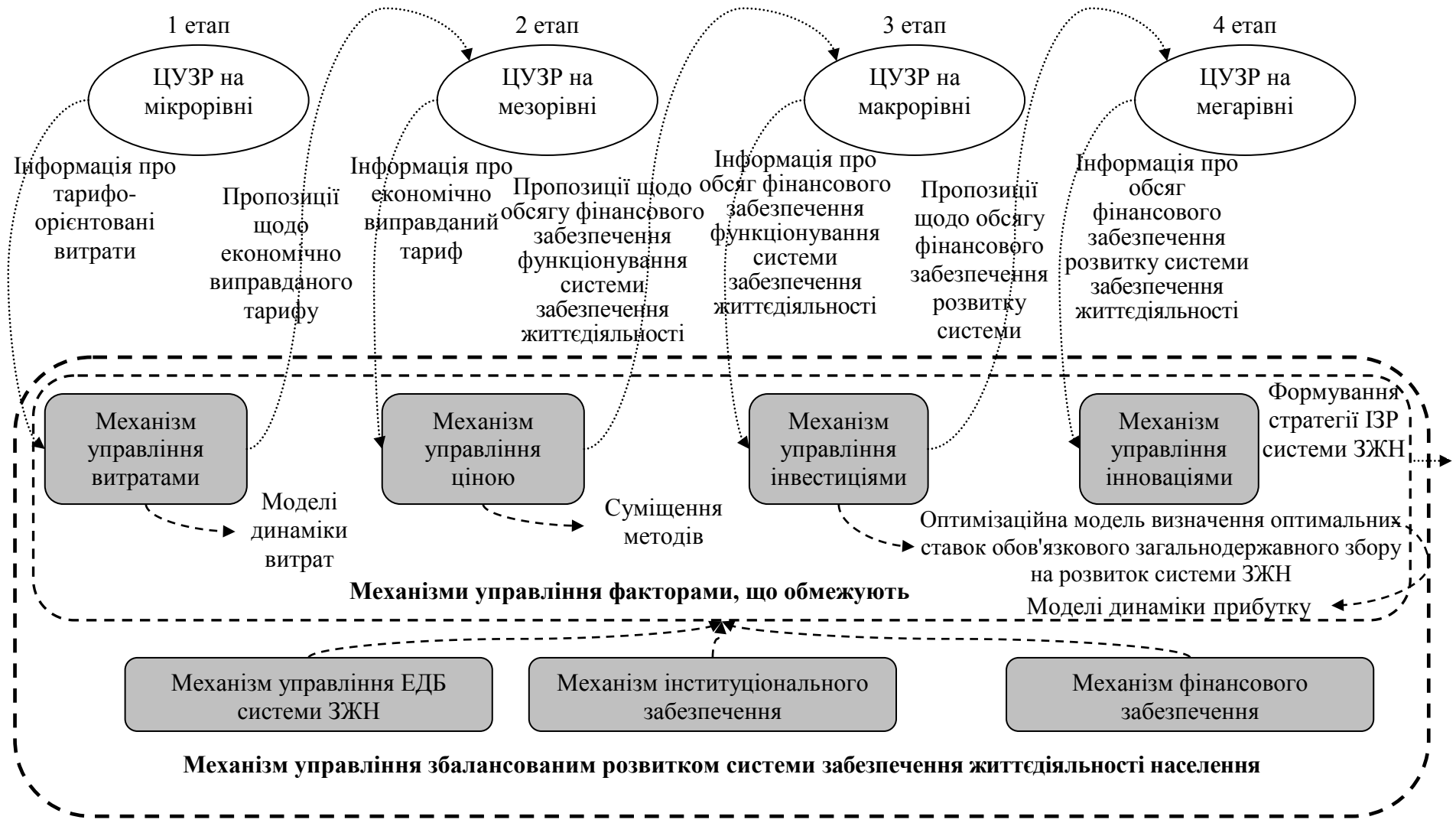
В основі обґрунтування необхідності розробки комплексного підходу до управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення лежить концептуальне уявлення про нього як про рух від дисбалансу до балансу. Запропонована причинно-наслідкова модель економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення дозволила формалізувати процес формування таких цільових установок щодо управлінських впливів, які забезпечують усунення диспропорцій на всіх рівнях національної економіки. Системний підхід до пошуку й усунення ключових обмежень дозволив виявити фактори, що обмежують та сприяють формуванню економічних дисбалансів системи або перешкоджають скороченню їх масштабів, та визначити механізми впливу на них. Побудова цілісного єдиного механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення передбачає послідовну

консолідацію впливу на економічні дисбаланси з мікрорівня до мезорівня, з мезорівня до макрорівня, з макрорівня до мегарівня. Отже, розроблена на основі системного підходу концепція реалізована у вигляді комплексного управлінського інструментарію і синтезована в єдиний механізм, дозволить підвищити ступінь детермінованості вирішуваних завдань у галузі забезпечення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення за рахунок формалізації управлінських рішень щодо рівня конкретних моделей та інструментів.

У рамках дослідження під механізмом збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення розуміється система цілезабезпечуючих взаємопов'язаних управлінських інструментів, спрямованих на регулювання руху системи забезпечення життєдіяльності населення до рівноважного стану. Реалізація механізму спрямована на забезпечення позитивної динаміки економічних процесів у системі забезпечення життєдіяльності населення від дисбалансу до рівноваги здійснюється в чотири етапи (рис. 6).

На першому етапі з використанням механізму управління витратами формуються пропозиції щодо економічно виправданих тарифів. На другому етапі з використанням механізму управління ціною (регулювання тарифів) формуються пропозиції щодо обсягу фінансового забезпечення функціонування системи забезпечення життєдіяльності населення (подолання економічних дисбалансів за рахунок інвестицій, що спрямовуються на скорочення технологічних втрат). Третій етап містить завдання щодо визначення джерел фінансування розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення (подолання економічних дисбалансів за рахунок інвестицій, що спрямовуються на інновації). На четвертому етапі здійснюється визначення обсягу фінансування розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, формування портфеля інноваційних проектів та стратегії інноваційного збалансованого розвитку системи.

Впровадження запропонованого механізму в економічну практику України дозволить підвищити методичну забезпеченість керівної ланки житлово-комунального господарства на різних рівнях управління, досягти підвищення ефективності функціонування системи підтримки та прийняття рішень, упорядкувати процес розподілу відповідальності між ієрархічними рівнями національної економіки, скоротити адміністративні бар'єри для реалізації управлінських рішень на всіх рівнях управління національною економікою, залучити фінансові ресурси на потреби системи забезпечення життєдіяльності населення шляхом ефективного перерозподілу коштів рентабельних суб'єктів економіки, а також виробити єдину процедуру переходу від дисбалансів у системі забезпечення життєдіяльності населення до її збалансованого розвитку. Реалізація механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення потребує конкретизації аналітичного, методологічного, інституційного та фінансового забезпечення на кожному рівні управління національним господарством, що уможливіє рух процесу прийняття рішень для формування комплексного впливу на економічні дисбаланси на всіх рівнях економіки.

ЦУЗР - Центр управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення;
 Стратегія ІЗР – Стратегія інноваційного збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення

Рис. 6. Схема формування механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення

У четвертому розділі «Методи та інструменти управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення» отримали розвиток методичні підходи щодо збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях економіки шляхом управління обмежувальними факторами, в які інтегровано механізми управління економічними дисбалансами, вдосконалення методів оцінки чинників збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, фінансового та інституційного забезпечення.

Інструментом впливу на економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення на мікрорівні згідно з концепцією збалансованого розвитку виступає управління витратами, оскільки неефективне управління витратами у сфері тепло- і водозабезпечення України є причиною виникнення низки економічних дисбалансів, джерелом радикального конфлікту.

В умовах ринку природної монополії, до якої відносяться галузі забезпечення життєдіяльності населення, основною функцією управління витратами є функція тарифоутворення. В основу тарифоорієнтованого підходу покладено уявлення системи управління витратами як тарифоорієнтованої моделі, що встановлює економічно-виправданий тариф на основі прогнозу тарифоутворюючих витрат. Відповідно до запропонованого на мікрорівні механізму управління витратами формується залежність тарифоутворюючих витрат на газ і електроенергію від курсу валют з урахуванням їх сезонної складової:

$$\begin{aligned}
 x_{1,t} &= a_1 + a_2 \cdot K_t + S_{1,t}, \\
 x_{2,t} &= a_3 + a_4 \cdot K_t + S_{2,t}, \\
 x_{3,t} &= a_9 + a_{10} \cdot t^3 + a_{11} \cdot t^2 + a_{12} \cdot t, \\
 x_{4,t} &= a_{13} + a_{14} \cdot \ln^2(t) + a_{15} \cdot \ln(t), \\
 x_{5,t} &= a_{16} + a_{17} \cdot t^3 + a_{18} \cdot t^2 + a_{19} \cdot t, \\
 x_{6,t} &= a_{20} + a_{21} \cdot t^3 + a_{22} \cdot t^2 + a_{23} \cdot t, \\
 x_{7,t} &= a_{24} + a_{25} \cdot t^3 + a_{26} \cdot t^2 + a_{27} \cdot t, \\
 K_t &= a_5 + a_6 \cdot t^3 + a_7 \cdot t^2 + a_8 \cdot t, \\
 C_t &= M_t + Q_t \cdot \sum_{i=1}^7 x_{i,t}, \\
 P_t &= 1,2 \cdot \sum_{i=1}^7 x_{i,t},
 \end{aligned} \tag{1}$$

де $x_{1,t} \dots x_{7,t}$ – розрахунковий рівень тарифоутворюючих витрат на газ, електроенергію, воду, оплату праці, матеріальні витрати, амортизацію, загальновиробничі витрати відповідно в період t ; K_t – курс валют у період t ; $S_{1,t}$, $S_{2,t}$ – розрахункове значення рівня сезонності тарифоутворюючих витрат на газ та електроенергію у відповідний періоду t ; C_t – загальний рівень витрат в період t ; M_t – інші витрати за період t ; Q_t – відпущений обсяг послуг за період t ; P_t – рівень економічно виправданого тарифу в період t .

Запропонований комплекс моделей прогнозування витрат істотно відрізняється від сучасної практики тарифоутворення, коли формування тарифу не враховує значний вплив зовнішніх факторів та інфляційних процесів в економіці.

На мезорівні інструментом впливу на економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення виступає управління ціною. З метою визначення найбільш істотних факторів, що характеризують взаємодію системи забезпечення життєдіяльності населення та зовнішнього середовища, встановлення якісних зв'язків між чинниками тарифоутворення, виявлення їх взаємного впливу під час зміни та отримання таким чином достатнього структурного опису проблемної ситуації в тарифоутворенні запропоновано підхід, заснований на поєднанні методів ринкового та державного регулювання і представлений у вигляді покрокового алгоритму, який передбачає аналіз отриманих пропозицій щодо економічно виправданих тарифів з погляду виробників послуг, і виявлення проблем, які можуть виникнути після затвердження тарифу. Передумовою збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення на мезорівні виступає інструмент формування ринковоорієнтованого тарифу, який дозволяє враховувати інтереси всіх учасників ринку забезпечення життєдіяльності населення та відображати політику держави як регулятора цього процесу.

Актуальність дослідження питань управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення на макрорівні визначається необхідністю перегляду форм і методів фінансово-інвестиційної підтримки процесів забезпечення життєдіяльності населення з метою збереження та відновлення людського капіталу, а також підвищення добробуту населення. Отримав розвиток підхід до забезпечення збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення на макрорівні за рахунок управління інвестиціями, який, на відміну від відомих у світовій практиці цінових моделей, засновано на використанні інструментів державної регуляторної політики інвестиційних процесів і орієнтовано на створення умов для збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення за рахунок залучення інвестицій з високорентабельних галузей.

Державне регулювання фінансового забезпечення галузей забезпечення життєдіяльності населення передбачає цілеспрямоване підтримуюче переміщення фінансових ресурсів з високорентабельних сфер господарської діяльності в сферу забезпечення життєдіяльності населення з метою підвищення інвестиційних можливостей галузей за рахунок введення обов'язкового загальнодержавного збору з нефінансових та фінансових корпорацій, домашніх господарств та їх перерозподіл за допомогою Державного цільового інвестиційного фонду.

Запропоновано здійснювати інвестування системи забезпечення життєдіяльності населення на основі застосування диференційованих ставок обов'язкових зборів для різних категорій суб'єктів господарювання. Визначення ставок обов'язкових зборів на користь галузей житлово-комунального господарства здійснюється за допомогою оптимізаційної моделі:

$$Z = (X_1 \cdot N_1 \cdot U_1 + X_2 \cdot N_2 \cdot U_2 + X_3 \cdot N_3 \cdot U_3) \cdot O \rightarrow \max, \quad (2)$$

$$\begin{cases} N_{1-3} \leq 7\% \\ O = -0,03 \cdot \bar{N}^2 + 0,02 \cdot \bar{N} + 1,31 \\ U_1 = -0,03 \cdot N_1 + 0,93 \\ U_2 = 0,005 \cdot N_2^2 - 0,035 \cdot N_2 + 0,95 \\ U_3 = -0,08 \cdot N_3^2 + 0,14 \cdot N_3 + 0,74 \\ N_{1-3} \geq 0 \end{cases} \quad (3)$$

де X_{1-3} – чистий прибуток суб'єктів господарювання: нефінансових та фінансових корпорацій, домашніх господарств; N_{1-3} – ставки обов'язкових зборів до Державного цільового інвестиційного фонду системи забезпечення життєдіяльності населення для різних суб'єктів господарювання; U_{1-3} – частка сплати обов'язкових зборів різними суб'єктами господарювання; O – віддача на вкладений капітал.

На основі отриманих на підставі моделей динаміки прогнозних даних щодо розмірів чистого прибутку різних категорій суб'єктів господарювання на 2015 рік розраховано оптимальні диференційовані ставки обов'язкових зборів: для нефінансових корпорацій – 4,68 %; для домашніх господарств – 6 %; для фінансових корпорацій – 1,32 %. Сукупний обсяг фінансових ресурсів, які пропонуються в межах фінансового забезпечення збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, за рік складе 19862 млн. грн та дозволить здійснити підвищення інвестиційних можливостей галузей житлово-комунального господарства.

Інструментом впливу на економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення на мегарівні згідно з механізмом управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення виступає управління інноваціями – формування інституціонального забезпечення альтернативних інноваційних проектів у галузі ЗЖН на національному та наднаціональному рівнях. В основі управління збалансованим розвитком системи на мегарівні використана модель інноваційного розвитку, яка містить три основні етапи: формування системи економічних показників для оцінки рівня інноваційного розвитку – показники інноваційного потенціалу, інноваційного клімату та інноваційної активності країни; оцінка рівня інноваційного розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення на основі зіставлення показників інноваційного потенціалу та інноваційного клімату; вибір інноваційної стратегії розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення залежно від інноваційного рівня, на якому знаходиться система та ступеня її стійкості.

Наведені у роботі розрахунки дозволили зробити висновок, що система забезпечення життєдіяльності населення України характеризується низьким рівнем інноваційного розвитку та інноваційного потенціалу при досить несприятливому зовнішньому інноваційному кліматі. Одним з найбільш перспективних напрямків інноваційного розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення є розвиток інституту довірчого управління у концесійних угодах між державою та приватними інвесторами. Інноваційна стратегія системи забезпечення життєдіяльності населення

має містити чотири основні складові: інтеграція в глобальні інноваційні ланцюги щодо створення нововведень у галузі забезпечення життєдіяльності населення; створення міждержавного кластера інноваційних технологій у житлово-комунальному господарстві; формування інноваційної інфраструктури сфери забезпечення життєдіяльності населення; своєчасне і достатнє фінансове забезпечення інноваційних процесів за рахунок Державного цільового інвестиційного фонду.

У п'ятому розділі **«Організаційно-інформаційне забезпечення управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення»** розроблено інформаційне та організаційне забезпечення, необхідне для впровадження концепції управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення, наведено результати апробації наукових положень та оцінку ефективності використання механізму управління збалансованим розвитком на прикладі галузей житлово-комунального комплексу Донецького регіону.

Ієрархічна побудова організаційної структури управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення передбачає виділення різних рівнів управління: мікро-, мезо-, макро- і мегарівня, що відповідає загальним принципам формування організаційної системи управління національною економікою та дозволяє її інтегрувати в ієрархічну систему загального управління національною економікою (рис. 7).

Організаційне управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення є взаємопов'язаною сукупністю центрів керування, які функціонують на всіх рівнях, забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень стосовно окремих факторів, що обмежують збалансований розвиток.

Доцільність створення єдиного координаційного центру для управління збалансованим розвитком обґрунтовується необхідністю централізованого та узгодженого збору та обробки інформації для прийняття рішень, націлених на підвищення ефективності всіх складових траєкторії збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення. Координаційний центр, який має всю необхідну інформацію, на відміну від «рівневих» центрів управління, безпосередньо пов'язаних з впливом на окремих факторів, що обмежує збалансований розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення, є нейтральним органом, який має стратегічне бачення ситуації на мікро-, мезо-, макро-, і мегарівнях, здатний неупереджено здійснювати перерозподіл фінансових ресурсів на користь ефективного розвитку управлінської діяльності відповідно до поточної стадії життєвого циклу економічних дисбалансів і встановлених національних пріоритетів.

Слід зазначити, що запропонований координаційний центр управління збалансованим розвитком не замінює традиційну структуру управління, а є сполучною надбудовою, метою якої є забезпечення ефективної міжрівневої взаємодії на різних рівнях національної економіки під час управління бізнес-процесами, спрямованими на збалансований розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення.

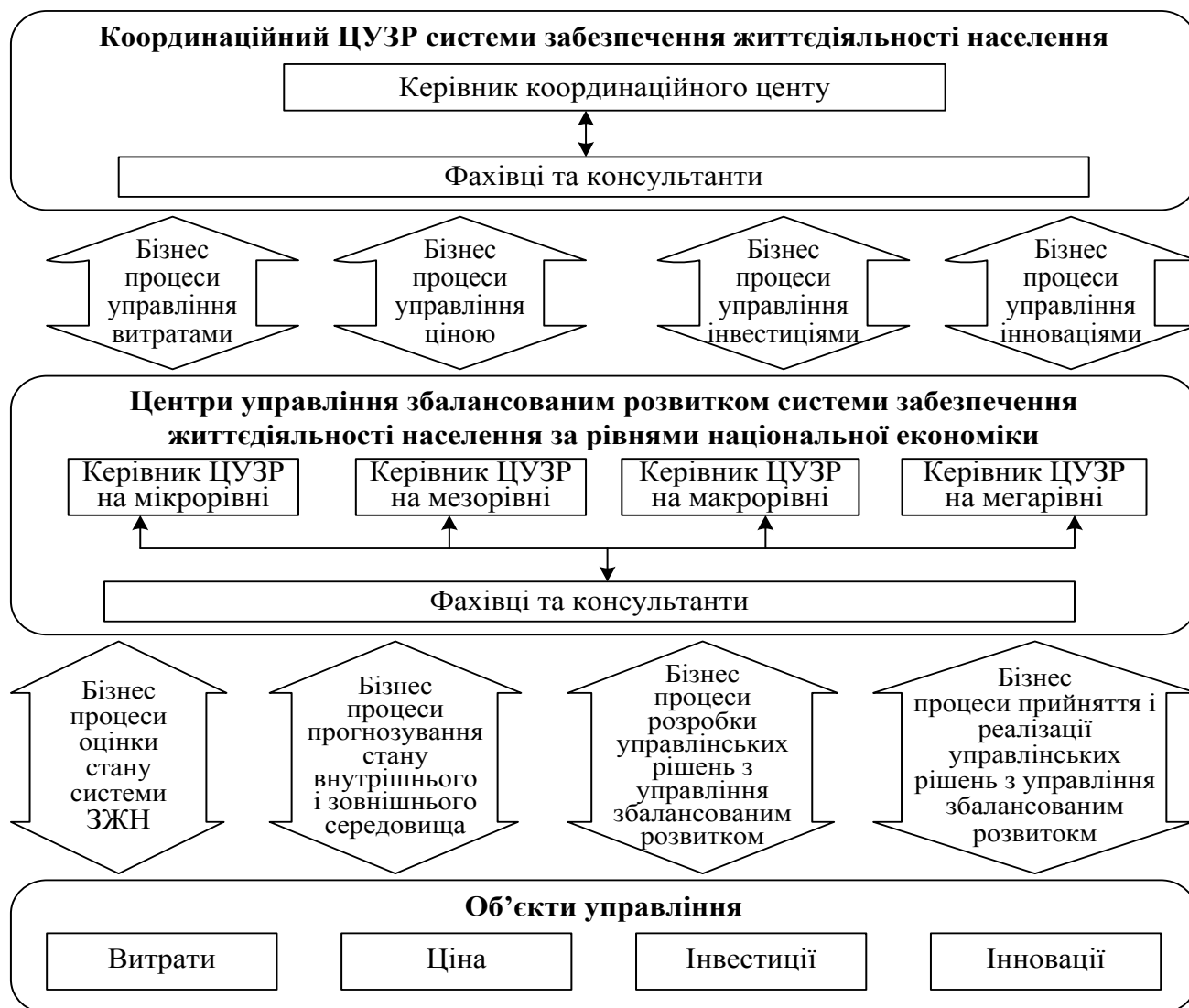

Рис. 7. Функціонування центрів управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення

Формування стратегії збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, прийняття рішень на різних рівнях управління передбачає інформаційно-аналітичну підтримку органів влади та господарюючих суб'єктів – створення інформаційної системи прийняття рішень, центральною складовою якої є системне моделювання системи забезпечення життєдіяльності населення.

Розроблений моделюючий комплекс дозволяє аналізувати динаміку збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, порівнювати альтернативи управлінських рішень і приймати обґрунтоване рішення щодо впливу на економічні дисбаланси системи забезпечення життєдіяльності населення і фінансових програм в рамках формування тарифів, інвестиційних та інноваційних програм. Моделювання дає можливість оцінювати наслідки прийнятих рішень за допомогою імітаційної моделі, тим самим уникнути можливих несприятливих наслідків недостатньо обґрунтованих управлінських рішень.

Запропоновано оцінити ефективність механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення за допомогою показника «якість управління економічними дисбалансами в умовах соціально-орієнтованої економіки» QCI , який визначається як відношення множини конструктивних керуючих впливів системи забезпечення життєдіяльності населення, спрямованих на усунення дисбалансів, та множини деструктивних факторів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення за формулою:

$$QCI = \frac{A \cap B}{B}, \quad (4)$$

де A – множина конструктивних керуючих впливів системи, спрямованих на усунення дисбалансів; B – множина деструктивних факторів економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення.

Встановлено, що показник якості управління дисбалансом «Надані послуги – спожиті послуги» (високий рівень зносу основних фондів призводить до понаднормованих виробничих втрат) до впровадження механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення складав 0,7. Скорочення втрат в тепломережах до 7 % за рахунок забезпечення інвестиційних потреб в поліпшенні технологічного стану теплових мереж (макрорівень системи забезпечення життєдіяльності населення) дозволить скоротити теплові втрати на 2,1 млн. Гкал. Розраховано прогнозний показник якості управління дисбалансом «Надані послуги – спожиті послуги», що в плановому періоді складе 0,715.

В результаті впровадження механізму управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення у Донецькій області було досягнуто подолання дисбалансів «Ціна – купівельна спроможність споживачів послуг», «Надані послуги – оплачені послуги», «Надані послуги – спожиті послуги» за рахунок фінансування частки інвестиційних проектів, спрямованих на підвищення ефективності надання послуг з теплопостачання; дисбалансів «Витрати – ціна послуг», «Інвестиційні потреби – інвестиційна привабливість», «Інвестиційні потреби – інвестиційні можливості системи», «Ціна – якість послуг» за рахунок фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних проектів спрямованих на зниженні витратомісткості послуг водовідведення. При цьому загальний показник «якість управління економічними дисбалансами в умовах соціально-орієнтованої економіки» збільшився на 0,002.

Запропонована концепція управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення України, що передбачає використання фінансових інструментів управління економічними дисбалансами, витратами, ціною, інвестиціями та інноваціями з метою мобілізації та інтеграції ресурсів на всіх рівнях господарювання в єдиний зв'язний організаційний комплекс та дозволяє створити умови для підвищення якості життєдіяльності населення як домінантної функції процесів соціалізації національної економіки та мінімізації загроз економічній безпеці в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення актуальної проблеми обґрунтування теоретичних основ, концептуального забезпечення і методологічних підходів до збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення. Відповідно до мети та конкретних завдань основні результати роботи зводяться до такого:

1. Проаналізовано суспільне виробництво з позиції задоволення потреб населення, що дозволило визначити місце та роль галузей забезпечення життєдіяльності населення в структурі національної економіки, дослідити специфічні особливості послуг житлово-комунального господарства як товару та обґрунтувати доцільність їх виділення в самостійну категорію благ в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки. Усе це дозволило виділити галузей забезпечення життєдіяльності населення в окрему категорію та здійснювати ранжування видів діяльності відповідно до пріоритетів задоволення потреб населення.

2. Розроблено теоретико-методологічні положення забезпечення життєдіяльності населення як фактора економічної безпеки України, виявлено негативний вплив несприятливих фізіологічних умов життєдіяльності населення на економічну безпеку, що дозволило сформулювати стратегію економічної безпеки національної економіки на основі виокремлення елементів безпеки життєзабезпечення населення та врахування умов життєдіяльності населення, демографічних процесів і показників соціально-економічного розвитку країни, яка спрямована на інтенсивне відтворення людського капіталу за рахунок підвищення рівня та якості життєдіяльності населення шляхом управління збалансованим розвитком відповідних галузей житлово-комунального господарства.

3. Удосконалено науково-методичні положення щодо побудови та управління системою забезпечення життєдіяльності населення, яка орієнтована на підвищення рівня якості життя населення, як чинника зростання добробуту та розвитку національної економіки. Для обґрунтування методології пріоритетного автономного розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення встановлено специфічні особливості їх функціонування, визначено характерні риси, які дозволяють ідентифікувати системоутворюючі чинники, що формують окрему сферу інтересів суб'єктів ринку послуг забезпечення життєдіяльності населення, специфічні відносини, що виникають при обміні благами, принципові відмінності у властивостях ринку послуг забезпечення життєдіяльності населення від інших ринків.

4. Проаналізовано сутність та особливості економічних дисбалансів у системі забезпечення життєдіяльності населення, отримала подальший розвиток класифікація дисбалансів, вдосконалено визначення категорії «економічний дисбаланс системи забезпечення життєдіяльності населення» як диспропорції у структурі, тенденціях розвитку, економічних інтересах суб'єктів ринку, їх відносинах, механізмі взаємодії, якісних характеристиках системи на різних рівнях господарювання. Розроблено методичний підхід щодо виявлення, ідентифікації та управління дисбалансами, які досягли критичних масштабів диспропорцій, за наявності яких система забезпечення життєдіяльності населення не спроможна

самостійно здійснювати активні дії з утримання рівноваги, виявлено ключові напрямки подолання економічних дисбалансів.

5. Визначено передумови збалансованого розвитку галузей житлово-комунального господарства: необхідність виявлення чинників економічних дисбалансів й урахування в управлінні позитивного і негативного впливу ключових чинників (інноваційні, інвестиційні, цінові та витратні); орієнтація управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення на моніторинг поведінки економічних дисбалансів залежно від інтенсивності конструктивних управлінських впливів, що дозволить своєчасно виявляти, попереджати, здійснювати випереджальний вплив, запобігати або пом'якшувати наявні дисбаланси і ті, що виникають знову.

6. Запропоновано методологічний підхід до комплексного управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях, який базується на концепціях сталого розвитку та життєздатних систем, історичному та менеджеріальному підходах, що дозволяє підвищити методологічну оснащеність управлінської ланки на різних рівнях господарювання, забезпечити підвищення ефективності функціонування системи підтримки та прийняття рішень, упорядкувати процес розподілу відповідальності між ієрархічними рівнями національної економіки, скоротити адміністративні бар'єри для реалізації управлінських рішень, залучити фінансові ресурси на потреби системи забезпечення життєдіяльності населення шляхом ефективного перерозподілу коштів рентабельних суб'єктів економіки, а також виробити єдину процедуру переходу від дисбалансу системи забезпечення життєдіяльності населення до стану її рівноваги.

7. Обґрунтування теоретико-методологічних засад управління дисбалансами дозволило сформулювати концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення України, сутність якої полягає в використанні фінансових інструментів управління економічними дисбалансами, витратами, ціною, інвестиціями та інноваціями з метою мобілізації та інтеграції ресурсів на всіх рівнях господарювання в єдиний зв'язний організаційний комплекс. Реалізація концепції дозволяє створити умови для підвищення якості послуг із забезпечення життєдіяльності населення як домінантної функції процесів соціалізації національної економіки та мінімізації загроз економічній безпеці в результаті проявів негативних наслідків економічних дисбалансів.

8. Розроблено механізм комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення, який базується на використанні причинно-наслідкової моделі економічних дисбалансів системи забезпечення життєдіяльності населення, передбачає визначення послідовності дій згідно з пріоритетністю факторів, які обмежують збалансованість розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення та дозволяють здійснити рух економічної системи від дисбалансу до стану рівноваги на всіх рівнях управління національною економікою.

9. З метою розробки методичних основ управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення на мікро-, мезо-, макро- і мегарівні

здобув подальший розвиток методичний підхід до управління витратами, сутність якого полягає в представленні системи управління витратами як тарифоорієнтованої моделі, що дозволяє підвищити ефективність системи управління на мікрорівні за рахунок скорочення лагу тарифоутворення, а також врахування чинника впливу залежності собівартості послуг забезпечення життєдіяльності населення від зміни курсу валют.

10. Вдосконалено положення державного регулювання збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення щодо фінансування відповідних галузей на примусовій основі, запропоновано методичні основи визначення оптимальних ставок обов'язкового загальнодержавного збору на розвиток системи забезпечення життєдіяльності населення. Сутність державного регулювання полягає у створенні умов для формування Державного цільового інвестиційного фонду з метою фінансування збалансованого розвитку галузей житлово-комунального господарства за рахунок переміщення фінансових ресурсів з високорентабельних сфер господарської діяльності в сферу забезпечення життєдіяльності населення з метою підвищення її інвестиційних можливостей.

11. Для вдосконалення організаційно-інформаційного забезпечення управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення запропоновано формування функціональних і координаційних центрів управління збалансованим розвитком, що дозволить підвищити рівень взаємодії управлінського персоналу на всіх рівнях господарювання за допомогою вибудовування інтерактивних інформаційно-комунікаційних каналів, а також генерувати стратегічні, тактичні та оперативні управлінські рішення щодо подолання економічних дисбалансів. Розроблено імітаційну модель управління економічними дисбалансами, яка дозволяє комплексно аналізувати динаміку збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення на всіх рівнях господарювання, порівнювати альтернативи управлінських рішень та моделювати результати прийнятих рішень, спрямованих на ефективне забезпечення життєдіяльності населення та економіки країни.

12. Оцінка впливу рівня розвитку житлово-комунального господарства на рівень задоволення потреб населення у послугах з життєзабезпечення, яка базується на використанні показника «якості управління економічними дисбалансами в умовах формування соціально-орієнтованої економіки», дозволила зробити висновок, що запропонований механізм управління збалансованим розвитком системи забезпечення життєдіяльності населення дає можливість розробити конструктивні керовані впливи на систему забезпечення життєдіяльності населення, спрямовані на усунення дисбалансів та підвищення рівня задоволення потреб населення у послугах з життєзабезпечення, підвищення рівня добробуту та якості життя.

Викладені теоретичні та практичні результати уточнюють і розширюють наявні концептуальні засади управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення, їх практичне використання на рівні національної економіки дозволить здійснити обґрунтований вибір стратегії розвитку житлово-комунального господарства й визначити шляхи її ефективної реалізації та організаційної підтримки в складних умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Ляшок Я. А. Сбалансированное развитие системы обеспечения жизнедеятельности населения : концепции, подходы, модели и методы : моногр. / Я. А. Ляшок // ДВУЗ «Донецкий нац. техн. ун-т». – Харьков : НТМТ, 2015. – 316 с. (22,7 ум.-друк. арк.).

2. Ляшок Я. А. Стратегическое планирование сбалансированного развития системы обеспечения жизнедеятельности населения города / Я. А. Ляшок // Містобудування, територіальне і стратегічне планування : організаційно-економічні, правові, суспільні та еколого-технологіч. аспекти : моногр. / Під заг. ред. д.е.н., проф. Богачова С. В. – Макіївка : ТОВ «Цифрова типографія», 2014. – 534 с. – С. 268–288 (1,16 ум.-друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях

3. Ляшок Я. О. Інформаційне забезпечення управління збалансованим розвитком системи підтримки життєдіяльності населення на мікрорівні / Я. О. Ляшок // Схід¹. – 2015. – № 1 (133). – С. 27–32 (1,02 ум.-друк. арк.).

4. Ляшок Я. А. Анализ развития системы обеспечения жизнедеятельности населения Украины / Я. А. Ляшок, Л. Н. Бражникова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – Краматорськ : ДДМА, 2015. – № 1 (34). – С. 126–133 (0,92 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : запропоновано підхід до аналізу факторів, що формують проблемну ситуацію у забезпеченні збалансованого розвитку системи ЗЖН, який базується на основних положеннях теорії обмежень* (0,46 ум.-друк. арк.).

5. Ляшок Я. А. Национальная модель в системе моделей жизнеобеспечения населения / Я. А. Ляшок // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук. пр. Укр. акад. зал. трансп. – Харків : Укр. акад. залізничн. трансп., 2014. – Вип. 48. – С. 17–23 (0,6 ум.-друк. арк.).

6. Ляшок Я. А. Обеспечение жизнедеятельности населения в условиях формирования социально-ориентированной рыночной экономики Украины / Я. А. Ляшок // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ХДУ, 2014. – № 9. – С. 129–133 (Сер. Економічні науки, вип. 9–1, част. 2) (0,6 ум.-друк. арк.).

7. Ляшок Я. А. Экономические дисбалансы системы обеспечения жизнедеятельности населения как угроза национальной безопасности государства [Электронный ресурс] / Я. А. Ляшок // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв : Миколаївський нац. ун-т ім. О. В. Сухомлинського, 2014. – Вип. № 2. – С. 244–249. – Режим доступу : <http://www.global-national.in.ua/issue-2-2014> (0,5 ум.-друк. арк.).

8. Ляшок Я. А. Экономические дисбалансы системы обеспечения жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок // Молодий вчений². – 2014. –

¹ Включено до міжнародних наукометричних баз UlrichsWeb, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), PIHЦ, EBSCO, Philosophy Documentation Center, Index Copernicus, WorldCat

² Включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: PIHЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.

№ 11 (14). – С. 63–66 (0,6 ум.-друк. арк.).

9. Ляшок Я. А. Классификация экономических дисбалансов системы обеспечения жизнедеятельности населения, влияющих на национальную безопасность Украины / Я. А. Ляшок // Економічний аналіз: зб. наук. пр. Тернопільського нац. екон. ун-ту. – Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр ТНЕУ «Економічна думка», 2014. – Том 17. – № 1. – С. 71–79 (0,6 ум.-друк. арк.).

10. Ляшок Я. А. Эффективная тарифная политика в системе обеспечения жизнедеятельности населения Украины : условие её развития [Электронный ресурс] / Я. А. Ляшок, Л. Н. Бражникова // Вісник Дніпропетровського ун-ту. – Дніпропетровськ. – 2014. – С. 59–69. – Режим доступа : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumov_2014_22_8\(2\)_11.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumov_2014_22_8(2)_11.pdf). (0,82 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : досліджено вплив факторів на вибір цінової стратегії при тарифному регулюванні галузей забезпечення життєдіяльності населення як природних монополістів* (0,41 ум.-друк. арк.).

11. Ляшок Я. А. Услуги, обеспечивающие жизнедеятельность населения : диалектический анализ / Я. А. Ляшок // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ВД «Гельветика», 2014. – С. 29–35 (Сер. Економічні науки, вип. 7. Ч. 1) (0,81 ум.-друк. арк.).

12. Ляшок Я. А. Подход к управлению развитием системы обеспечения жизнедеятельности населения Украины в условиях дисбалансов / Я. А. Ляшок // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. ДВНЗ «Приазовського держ. техн. ун-т». – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2014. – Т. 1, вип. 1 (10). – С. 228–233. (0,5 ум.-друк. арк.).

13. Ляшок Я. А. Управление затратами на услуги, обеспечивающие жизнедеятельность населения : микроуровень / Я. А. Ляшок // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури : зб. наук. пр. Донбаської нац. акад. буд. і арх. – Вип. 3 (107). – Макіївка : ДонНАБА, 2014. – С. 96–103 (1,0 ум.-друк. арк.).

14. Ляшок Я. А. Подходы к анализу проблемной ситуации в обеспечении жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок, Л. Н. Бражникова // Управління розвитком фінансово-економічної системи регіону в умовах світових інтеграційних процесів : зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту упр. – Донецьк : Ноулідж, 2014. – Т. XIV. – С. 226–235. – (Сер. Економіка, вип. 288) (0,6 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : досліджено якісні зв'язки між факторами тарифоутворення на регіональному рівні управління галузями забезпечення життєдіяльності населення* (0,3 ум.-друк. арк.)

15. Ляшок Я. А. Развитие ЖКХ Украины как основной составляющей системы обеспечения жизнедеятельности населения : эволюция и перспективы [Электронный ресурс] / Я. А. Ляшок // APRIORI. – 2014. – № 1. – Режим доступа : <http://apriori-journal.ru/serial/1-2014/Lyashok.pdf> (Сер. Гуманитарные науки) (0,45 ум.-друк. арк.).

16. Ляшок Я. О. Вплив факторів на вибір цінової стратегії розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення України / Я. О. Ляшок // Схід³. – 2014. –

³ Включено до міжнародних наукометричних баз UlrichsWeb, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), PIHЦ, EBSCO, Philosophy Documentation Center, Index Copernicus, WorldCat

№ 1 (127). – С. 62–68 (2,2 ум.-друк. арк.).

17. Ляшок Я. А. Перспективы инновационного развития системы обеспечения жизнедеятельности населения Украины / Я. А. Ляшок // Кримський економічний вісник. – 2013. – № 6 (07), ч. 1. – С. 298–302 (0,5 ум.-друк. арк.).

18. Ляшок Я. А. Анализ собственных источников формирования инвестиционных ресурсов системы обеспечения жизнедеятельности населения Украины / Я. А. Ляшок // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: зб. наук. пр. – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – С. 184–189 (Сер. Економіка, вип. 24) (0,5 ум.-друк. арк.).

19. Ляшок Я. А. Затраты на обеспечение жизнедеятельности населения Украины: современные аспекты / Я. А. Ляшок // Вісник Одеського національного університету. – Одеса: ВД «Гельветика», 2013. – С. 147–151 (Сер. Економіка, Т. 18, вип. 4/2) (0,5 ум.-друк. арк.).

20. Ляшок Я. А. Регулятивне управління системою забезпечення життєдіяльності населення / Я. А. Ляшок // Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – № 3 (59). – С. 233–238 (Сер. Економічні науки) (0,75 ум.-друк. арк.).

21. Ляшок Я. А. Выбор модели финансового механизма развития системы обеспечения жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок // Вісник Донецького університету економіки та права. – Донецьк: ДонУЕП, 2013. – № 2. – С. 3–9 (0,45 ум.-друк. арк.).

22. Ляшок Я. А. Причинно-следственные связи управления затратами предприятий системы жизнеобеспечения населения / Я. А. Ляшок // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту упр.– Донецьк: ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – С. 182–194. – (Сер. Економіка, вип. 255) (0,75 ум.-друк. арк.).

Публікації в міжнародних виданнях

23. Ляшок Я. А. Финансовые аспекты инновационного развития системы обеспечения жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок // Национальная безопасность и стратегическое планирование⁴. – 2013. – № 4 (4). – С. 69–79 (0,75 ум.-друк. арк.).

24. Мызникова М. Жизнеспособность системы теплообеспечения, как условие устойчивого развития города / М. Мызникова, Я. Ляшок, Л. Бражникова // Устойчивое развитие⁵. – 2013. – № 7. – С. 67–71 (0,4 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано проблеми збалансованого розвитку системи ЗЖН та обґрунтовано доцільність розробки комплексу заходів, що охоплюють всі рівні управління національної економіки* (0,13 ум.-друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

25. Ляшок Я. А. Инвестиционно-инновационная составляющая развития системы обеспечения жизнедеятельности населения [Электронный ресурс] / Я. А. Ляшок // Анализ тенденций и перспектив развития экономики, управления и права: матер. II межд. науч.-практ. конф. (25–27 нояб. 2014 р., г. Донецк). – Режим

⁴ Видається в Російській Федерації, включено до міжнародної наукометричної бази РІНЦ

⁵ Міжнародне видання (Болгарія-Україна-Казахстан), включено до міжнародної наукометричної бази JIFACTOR

доступа : http://asconf.com/rus/archive_view/1006 (0,1 ум.-друк. арк.).

26. Ляшок Я. А. Учетно-аналитическая модель управления затратами на производство услуг, обеспечивающих жизнедеятельность населения [Электронный ресурс] / Я. А. Ляшок, Л. Н. Бражникова // Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : проблеми теорії та практики : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (20–23 жовт. 2014 р., м. Полтава). – Режим доступу : <http://buxobluprpidpr.ukrainianforum.net/t31-topic> (0,14 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : запропонована концепція «системи ЗЖН в соціально-економічній системі України», заснована на виділенні діяльності з тепло- і водозабезпечення в єдину самостійну систему. Реалізація концепції спрямована на створення передумов якісного дослідження та ефективного управління системи ЗЖН* (0,07 ум.-друк. арк.).

27. Ляшок Я. А. Структурирование проблемной ситуации в обеспечении жизнедеятельности населения региона / Я. А. Ляшок, Л. Н. Бражникова // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матер. III міжнар. наук.-практ. конф. (3–4 квіт. 2014 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 77–79 (0,18 ум.-друк.арк.) *Особистий внесок : запропоновано підхід для формалізованого опису проблемної ситуації при забезпеченні збалансованого розвитку системи ЗЖН на мезорівні* (0,09 ум.-друк. арк.).

28. Ляшок Я. А. Поиск подходов к совершенствованию финансового механизма развития системы обеспечения жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок // Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 груд. 2013 р., м. Київ). – Київ : ГО «Київськ. екон. наук. центр», 2013. – С. 80–83. (0,2 ум.-друк. арк.).

29. Ляшок Я. А. Система обеспечения жизнедеятельности населения Украины : проблемы и перспективы развития / Я. А. Ляшок // Проблеми та перспективи економіки і управління : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 груд. 2013 р., м. Київ). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 31–35 (0,2 ум.-друк. арк.).

30. Ляшок Я. А. Анализ проблем развития системы обеспечения жизнедеятельности населения / Я. А. Ляшок // Економічні підсумки 2013 року : проблеми, перспективи, ефективність : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 груд. 2013 р., м. Одеса). – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 17–21 (0,3 ум.-друк. арк.).

31. Ляшок Я. А. Проблеми розвитку систем забезпечення життєдіяльності населення в Україні : фінансовий аспект / Я. А. Ляшок // Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах : матер. I міжнар. наук.-практ. конф. (22–24 трав. 2013, м. Ялта, АР Крим). – Донецьк : Цифрова типографія, 2013. – С. 32–33 (0,2 ум.-друк. арк.).

32. Ляшок Я. О. Особливості державного регулювання соціально-економічних відносин в суспільстві / Я. О. Ляшок // Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки : теорія і практика : тез. допов. II Міжн. наук.-практ. конф. (22–23 лист. 2012 р.). – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 378–379 (0,1 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ляшок Я. О. Збалансований розвиток галузей забезпечення життєдіяльності населення в контексті формування соціально-орієнтованої економіки України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2015.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад, формуванню методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо збалансованого розвитку галузей забезпечення життєдіяльності населення в контексті формування соціально-орієнтованої економіки України.

Запропоновано концепцію автономного та збалансованого розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення в соціально-економічній системі України та побудовано механізм її реалізації на всіх рівнях управління національним господарством. Концепція полягає в інтеграції діяльності з тепло- і водозабезпечення в єдину самостійну систему та передбачає використання фінансових інструментів управління економічними дисбалансами як домінантної функції процесів соціалізації національної економіки та мінімізації загроз економічній безпеці в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Розроблено механізм комплексного управління збалансованим розвитком галузей забезпечення життєдіяльності населення, заснований на визначенні послідовності дій згідно з пріоритетністю факторів, які обмежують збалансованість розвитку системи забезпечення життєдіяльності населення, та удосконалено систему його організаційно-інформаційного забезпечення.

***Ключові слова:** збалансований розвиток, галузі забезпечення життєдіяльності населення, система забезпечення життєдіяльності населення, соціально-орієнтована економіка, управління національним господарством, державне регулювання, соціалізація національної економіки.*

АННОТАЦИЯ

Ляшок Я. А. Сбалансированное развитие отраслей обеспечения жизнедеятельности населения в контексте формирования социально-ориентированной экономики Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2015.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических основ, формированию методического обеспечения и практических рекомендаций устойчивого развития отраслей обеспечения жизнедеятельности населения в контексте формирования социально-ориентированной экономики Украины.

Предложена концепция автономного и сбалансированного развития системы обеспечения жизнедеятельности населения в социально-экономической системе

Украины, построен механизм ее реализации на всех уровнях управления национальным хозяйством. Концепция заключается в интеграции деятельности по тепло- и водоснабжению в единую самостоятельную систему и предусматривающая использование финансовых инструментов управления экономическими дисбалансами с целью создания условий для повышения качества услуг по обеспечению жизнедеятельности населения как доминантной функции процессов социализации национальной экономики и минимизации угроз экономической безопасности в условиях формирования социально-ориентированной рыночной экономики.

Разработан механизм комплексного управления сбалансированным развитием отраслей обеспечения жизнедеятельности населения, основанный на определении последовательности действий согласно приоритетности факторов, ограничивающих сбалансированность развития системы обеспечения жизнедеятельности населения, который предусматривает консолидацию механизмов влияния на экономические дисбалансы системы обеспечения жизнедеятельности населения на микро-, мезо-, макро- и мегауровнях управления национальной экономикой.

Обоснован теоретический подход к формированию стратегии экономической безопасности национальной экономики на основе использования авторского видения структурирования экономической безопасности с выделением элемента безопасности жизнеобеспечения и концепции социально-экономической обусловленности демографических процессов, направленных на интенсивное воспроизводство человеческого капитала за счет повышения уровня и качества жизни населения путем сокращения масштабов экономических дисбалансов системы обеспечения жизнедеятельности населения, которая обеспечивает инновационно-инвестиционное развитие национальной экономики.

Предложен научно-практический подход к достижению сбалансированного развития системы обеспечения жизнедеятельности населения, основанный на управлении ограничивающими факторами развития системы путем использования тарифоориентированного подхода к управлению затратами на основе комплекса динамических моделей для построения прогнозов тарифообразующих расходов, что позволяет повысить эффективность системы управления за счет сокращения лага тарифообразования, учета зависимости себестоимости услуг отраслей обеспечения жизнедеятельности населения от изменения факторов внешней среды и позволит усилить мотивацию агентов рынка к сокращению расходов на предоставление и потребление услуг отраслей по обеспечению жизнедеятельности населения путем формирования экономически оправданных тарифов.

Уточнено понятие «экономических дисбалансов системы обеспечения жизнедеятельности населения» как диспропорций в структуре, тенденциях развития, экономических интересах субъектов рынка, их отношениях, механизмах взаимодействия, качественных характеристиках самой системы на разных уровнях хозяйствования. Аргументировано, что достигли критических масштабов разнообразные проблемы, при наличии которых система обеспечения жизнедеятельности населения не в состоянии осуществлять активные действия по поддержанию равновесия, комплекс взаимосвязанных и взаимообусловленных

системных динамических дисбалансов, которые создают проблемные ситуации на всех уровнях хозяйствования и приводят к необратимым последствиям, что подтверждает целесообразность использования комплексного подхода к их управлению.

Обоснованы предложения по совершенствованию положений государственного регулирования финансового обеспечения отраслей жилищно-коммунального хозяйства – целенаправленное перераспределение финансовых ресурсов из высокорентабельных сфер хозяйственной деятельности в сферу обеспечения жизнедеятельности населения с целью повышения инвестиционных возможностей отраслей за счет введения обязательного общегосударственного сбора.

Усовершенствована система организационно-информационного обеспечения механизма управления сбалансированным развитием отраслей обеспечения жизнедеятельности населения. Предложена система оценки влияния уровня развития жилищно-коммунального хозяйства на уровень удовлетворения потребностей населения в услугах по жизнеобеспечению, повышению уровня благосостояния и качества жизни в условиях социально-ориентированной экономики, основанной на использовании показателя «качества управления экономическими дисбалансами в условиях социально-ориентированной экономики», определяемого как отношение множества конструктивных управляющих воздействий системы обеспечения жизнедеятельности населения, направленных на устранение дисбалансов, к множеству деструктивных факторов экономических дисбалансов системы обеспечения жизнедеятельности населения. Апробация научно-методических положений показала целесообразность их внедрения и возможность получения экономического эффекта.

***Ключевые слова:** сбалансированное развитие, отрасли обеспечения жизнедеятельности населения, система обеспечения жизнедеятельности населения, социально-ориентированная экономика, управление национальным хозяйством, государственное регулирование, социализация национальной экономики.*

SUMMARY

Liashok Ya. O. Sustainable development of population welfare provision sectors within the context of the development of socially oriented economy of Ukraine. – As a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – National Economy and State Economic Policy. – Donbas State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2015.

The research focuses on theoretical and methodological foundations, providing methodical support and practical recommendations for sustainable development of population welfare provision sectors within the context of the development of socially oriented economy of Ukraine.

A concept of independent and sustainable development of population welfare provision system in the social and economic system of Ukraine is proposed and the mechanism for the concept implementation at all levels of the national economy

management is working out. A concept lies in the integration of heat and water supply activities into a consolidated and independent system and involves the use of financial management tools of economic imbalances as a dominant function of socialization process of the national economy and minimizing threats to economic safety in the socially oriented market economy development.

The mechanism of integrated management of sustainable development of population life activity provision sectors is developed, which is based on determining the sequence of actions under the priority of factors that limit the sustainability of the development of population life activity provision system has been worked out as well as the system of its organizational and information support has been improved.

Keywords: *balanced development, branches which provide life activity of the population, system of provision of life activity of the population, socially oriented economy, governance of national economy, state regulation, socialization of national economy.*

Підписано до друку 03.11.2015.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,9.
Обл.-вид. 1,9. Друк лазерний.
Зам. № 321. Накл. 110 пр.

Видавець і виготівник
Видавничий центр Красноармійського
індустріального інституту ДВНЗ «ДонНТУ»
85300, м. Красноармійськ, пл. Шибанкова, 2.

